

Rapport, 7. juli 2017

Handelstall fra udemokratiske regimer tåkelagt:

Dobbelt undertrykket

Norge handler stadig mer med Marokko – i 2016 var importen på hele 1,1 milliarder kroner. Men de offisielle statistikkene preges i stadig større grad av at importtallene tåkelegges.

Fenomenet der varehandel ikke presiseres i detalj av Statistisk Sentralbyrå (SSB) omtales som 'undertrykking' av data. Selskapers mulighet til å unndra varehandelstall fører til at det er mindre åpenhet om norsk samhandel med ulike stater enn det var fram til for få år siden. Dette vanskeliggjør blant annet tilgangen til statistikk knyttet til norske selskapers handel med eksportører fra et knippe udemokratiske stater. For importtallene har det vært en betydelig økning av undertrykking av tall etter 2010. Støttekomiteen for Vest-Sahara har sporet hoveddelen av denne økningen tilbake til den norske gjødselprodusenten Yara. Ordningen med 'undertrykking' av slike data er fullt lovlig for selskaper å be om – og SSB må ta til følge anmodningen gitt at de enkle forutsetningene er oppfylt.

Metoder for undertrykking

SSB utvikler og publiserer en offentlig søkbar database over utenrikshandelen på sine nettsider. SSB får grunnlagsinformasjonen fra Toll- og Avgiftsdirektoratet. I utgangspunktet offentliggjør SSB informasjon om alle varegrupper. ⁱ

Fra SSBs nettsider om konfidensialitet'

«Statistikklovens § 2-6 omhandler offentliggjøring av opplysninger. Kravene til konfidensialitet i utenrikshandel med varer praktiseres slik at det først er når bedriften/foretaket har en gyldig grunn for konfidensialitetsbehandling og de selv ber om dette, at vi undertrykker tallene ved publisering. Dette kalles "passiv undertrykking" og er i tråd med FNs anbefalinger. Metoden benyttes av de fleste land. Eksportør/importør kan kreve undertrykking når det er 3 eller færre bedrifter som importerer eller eksporterer varetypen, eventuelt når en bedrift har en markedsandel på over 90 prosent, eller dersom to bedrifter har en markedsandel på over 95 prosent.

Siden Norge har en del store produsenter som er dominerende på enkelte vareområder, er det en del undertrykking av opplysninger på eksportsiden. Mellom 5 – 10 prosent av fastlandseksporten er berørt av undertrykking. Det er langt mindre på importen, rundt 1 prosent. Noen vareområder er mer problematiske med hensyn til formidling, siden det må undertrykkes på svært aggregert nivå.»

Av konfidensialitetshensyn benytter SSB og andre statistiske byråer internasjonalt såkalt 'passiv undertrykking' i varehandelsstatistikken. Det betyr at statistikkbyrået kan gjøre, om nødvendig, unntak fra praksisen om å offentliggjøre på varegruppenivå. Dette gjør SSB isåfall etter søknad fra selskapene som er involvert i varehandelen. Gyldig grunn vil forekomme dersom en bedrift alene, eller to-tre bedrifter sammen, har svært dominerende posisjon på det norske markedet (*se boksen på side 2*). Bakgrunnen for ordningen med å tåkelegge enkelte poster på statistikkene er at SSBs offentlige tall ikke skal avsløre forretningsmessig sensitive opplysninger som kan spores tilbake til enkeltelskaper. Dersom det er allment kjent at det kun finnes én importør av et gitt produkt, vil en full offentliggjøring av tallene bidra til at importørens innkjøpstall avsløres for konkurrentene.

Denne 'undertrykkingen' gjøres på to forskjellige måter i de to vareklassifiseringssystemene som det lar seg gjøre å sortere SSBs tall etter:

1) I importstatistikk basert på SITC-nomenklaturen gjøres det ved å *slå sammen* kategorier. SITC er et FN-styrt klassifiseringssystem. Normalt ville SSB ha opplyst om varene på hvert enkelt varekategorinivå. Men når SITC-tallene undertrykkes, flyttes varer fra én varegruppe over til en annen. Hittil er denne undertrykkingsformen kun gjort ved fire varegrupper (varegruppe 27, 29, 56 og 59). Variasjoner av følgende note er gjort til flere av samhandelsstatistikkene hos SSB:

«Av konfidensialitetshensyn kan ikke varegruppe 56 publiseres separat, den er derfor slått sammen med varegruppe 59. [...] Konfidensialitetshensyn medfører også at varegruppe 27 er slått sammen med varegruppe 29, men kun for import.»ⁱⁱ

Mangelen på publisering av tall på kunstgjødsel (varegruppe 56) og rå gjødningsstoffer/mineraler (varegruppe 27) nevnes i nyere overordnede statistikker på utenrikshandel.ⁱⁱⁱ

2) I SSBs statistikk basert på HS-nomenklaturen, gjøres undertrykkingen på en annen måte – ved å plassere alle undertrykkete varegrupper i en separat restpost. HS-nomenklaturen, eller *Harmonized System*, er et internasjonalt klassifiseringssystem administrert av Verdens tollorganisasjon. Restposten merkes i statistikken som varegruppe 99999999 («Sum alle varenumre med restriksjoner ved publisering»).

Mindre åpenhet fra udemokratiske regimer

Gjennomgangen som Støttekomiteen for Vest-Sahara har foretatt viser at det foreløpig kun er en begrenset del av norske importtall som er underlagt undertrykking. Import for rundt 6 milliarder kroner var i 2016 gjenstand for dette – noe som tilsvarer rundt 1 prosent av total norsk import. Mengden undertrykking gjorde imidlertid et hopp i 2010, og har ligget rundt 6 milliarder siden 2011.

Også med introduksjon av ny tollov i 2007 ble det ytterligere begrensninger i åpenhet om import til Norge. Den reduserte åpenheten ble av regjeringen uttalt som en uheldig konsekvens, mer enn et mål i seg selv. Det er sannsynlig at det kun er en tilfeldighet at veksten i volumet av importerte varer gjenstand for undertrykking har skjedd i etterkant av at en ny tollov trådte i kraft. Økningen av varehandel under restriksjon i etterkant av tolloven, behøver med andre ord ikke ha noe med den nye åpenhetsbegrensende tolloven å gjøre.

Tabell 1 – Varer med restriksjoner, import (milliarder kroner)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Norges totale import	509	508	528	562	615	610
Importtall med restriksjoner	6	6	6	6	7	6

Tabell 2 – Varer med restriksjoner, eksport (milliarder kroner)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Norges totale eksport	899	935	917	909	835	751
Eksporttall med restriksjoner	31	28	29	30	34	29

	2 008	2 009	2 010	2 011	2 012	2 013	2 014	2 015	2 016
Russland	270	136	555	655	697	925	910	987	1 105
Finland	30	35	249	425	397	390	458	646	832
Hviterussland	0	0	678	799	1 041	802	648	859	791
Sverige	532	382	782	743	909	805	754	748	604
Nederland	161	113	437	433	497	409	481	501	512
Colombia	71	43	97	255	290	289	420	474	504
Tyskland	396	257	726	811	645	613	766	1 033	501
Marokko	29	65	247	436	583	437	351	482	354
Belgia	101	64	67	126	177	153	135	94	249
USA	118	22	133	144	164	251	228	293	179
Storbritannia	416	221	589	313	443	278	220	269	84
Spania	0	6	0	4	47	2	7	22	64
Tyrkia	7	16	35	36	43	41	36	53	47
Kina	50	16	25	26	31	23	39	31	41
Øvrige land	239	224	280	531	359	280	212	150	137
Totalt	2 421	1 601	4 900	5 738	6 324	5 698	5 664	6 643	6 004

Tabell 3 – Verdien av undertrykket importdata, per land, sortert etter året 2016 (millioner kr)

De to formene for undertrykking får tydelige konsekvenser for åpenheten rundt norsk samhandel med enkelte stater.

For de fleste landene er dette relativt små størrelser sett i den store sammenhengen, men trenden er likevel økende og den har konsekvenser for muligheten til å få kjennskap om varehandelen.

Det er verdt å merke seg at diktaturet Hviterussland og okkupasjonsmakten Marokko, samt den nye ”verstingen” Russland troner høyt på statistikken over land der importinformasjonen ikke lenger er åpent for innsyn, men hvor handelen skjules i sekkebegrepene.

Det er også en økende undertrykking i handelsstatistikken knyttet til enkelte land i sør som Norge handler med. Colombia har erfart femdobling fra 2010.

Undertrykket fosfatråstoff

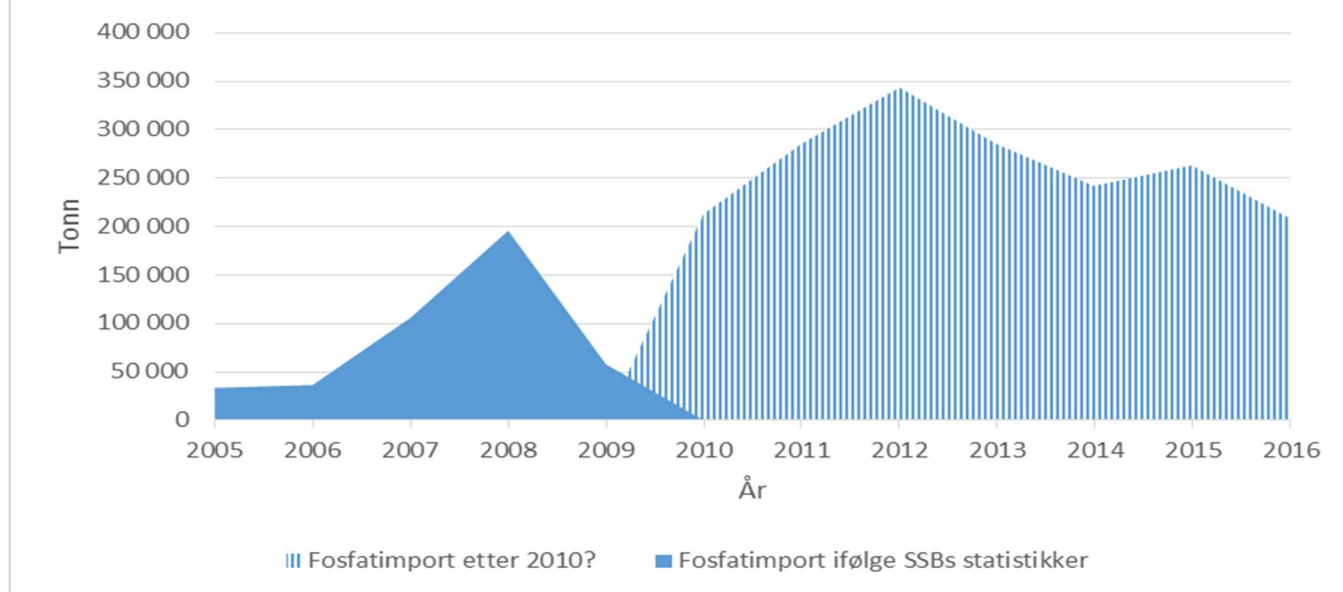
Ved Yaras anlegg i Glomfjord og Porsgrunn lages såkalt NPK mineralgjødning. Dette gjødslet inneholder tre viktige næringsstoffer for landbruket: nitrogen, kalium og fosfor.

Komponentene må importeres. Fosforet er bundet i fosfatstein som kjøpes inn fra Marokko, Russland og Finland. Kaliumet importeres fra Hviterussland, Finland, Sverige og Tyskland. I 2011 benyttet for eksempel Glomfjordanlegget 84.000 tonn kaliklorid fra Hviterussland og 129.700 tonn fosfat fra Russland/Marokko/Finland. I 2012 var importen fra Marokko til Yara-anlegget på Glomfjord på 80.100 tonn.^{iv}

Ved å se nærmere på listen over Yaras importland ovenfor finner man de samme landene som troner øverst på statistikkene for undertrykking i SSB-statistikken: Hviterussland, Sverige, Russland, Tyskland og Marokko er de fem landene med de største verdiene for undertrykking.

I HS-importstatistikken til Norge, kommer det fram hvordan Norge helt fra 80-tallet har vært en jevn importør fra Marokko av produkter fra varegruppen 25102000 (Kalsium-, kalsiumaluminiumfosfater, naturlige, og fosfatholdig kritt, malt). Derfor er det verdt å merke seg at importen av denne varegruppen fullstendig forsvant fra SSB-statistikken i 2010, og det har ikke vært spor av den siden. Importen av denne varegruppen i 2009 lå på 58.000 tonn fra Marokko, og 403.000 tonn importert fra alle land.

Figur 1 - Norsk fosfatimport fra Marokko

Samtidig som fosfatet forsvant fra statistikkene, har det vært en formidabel økning i passivt undertrykket import fra Marokko gruppert sammen i kategorien 99999999. I årene fra 1988 til 2009 varierte den mellom 20.000 og 42.000 tonn. Fra 2010-2016 varierte den mellom 237.000 og 373.000 tonn. Veksten i SITC-tallene på ensiffernivå antyder at denne veksten skyldes økning i Varegruppe 2, altså råvarer. Det er den samme varegruppen som kalium og barium.

Ettersom barium-importen fra Marokko ikke ser ut til å være underlagt publiseringsrestriksjon i HS-tallene (importtallene har vært mer eller mindre uforandret i en årrekke, inkludert i de senere år), må man anta at økningen både i importvolum og undertrykkingsnivå skyldes importen av råvarer annen enn barium.

Fra 2010 forduftet tall for varegruppen fra SSBs statistikkbank. Anslag for 2010-2016 er basert på mer aggregerte importtall for Marokko.

Dette fartøyet, African Wildcat, er her observert idet hun ankommer Yaras anlegg i Porsgrunn i 2008, med en last fosfatstein fra okkuperte Vest-Sahara.

Yara importerer ikke lenger fosfat fra Vest-Sahara.

De siste årene har imidlertid importen til Yaras anlegg blitt vanskeligere å spore i norsk samhandelsstatistikk, noe som er prinsipielt uheldig for debatten om handel med udemokratiske eksportstater.

Åpenhet viktig

August 2008 avslørte Framtiden i våre hender at Yara hadde importert fosfat fra okkuperte Vest-Sahara til anlegget i Porsgrunn.^v Yara fikk omfattende kritikk for å ha brutt det norske Utenriksdepartementets råd om ikke å handle med varer fra territoriet, og har presisert tydelig at de ikke vil fortsette innkjøp fra Vest-Sahara. Dette løftet er overholdt.

Halvannet år senere, fra 2010, forsvant imidlertid alle referanser til gjødselkomponenter fra SSBs statistikker. Det har vært en betydelig økning i undertrykkingstallene fra de landene Yara kjøper inn råstoffer fra, alt fra og med 2010.

Det er viktig med åpenhet rundt import til Norge, særlig fra udemokratiske regimer, slik som Marokko og Hviterussland. Eksportøren i Marokko er det statseide fosfatselskapet OCP, som Etikkrådet til Statens Pensjonsfond Utland mener driver aktiviteter som utgjør «svært alvorlige brudd på grunnleggende etiske normer».^{vi} Dette var konklusjonen som ble trukket på grunn av OCPs eksport fra okkuperte Vest-Sahara. De siste årene har det ikke pågått eksport fra Vest-Sahara til Norge, men samhandelspartneren OCP er fremdeles kontroversiell.

Også Yaras leverandør i Hviterussland kan sies å være omstridt. Deres partner er Belarusian Potash Company (BPC), et 50-50 joint-venture mellom det russiske privateide kaliumselskapet Uralkali og de to hviterussiske selskapene Belaruskali og Belarusian Railways.^{vii} De siste to er heleid av den hviterussiske stat. Russiske Uralkali sier på sin side at de er verdens største produsent av kalium. Støttekomiteen for Vest-Sahara har ikke gjort videre undersøkelser om hvordan relasjonen er mellom de statseide hviterussiske selskapene og diktaturet i landet. Organisasjonen Belarusians in Exile ber om at den norske samhandelen med kalium fra Hviterussland

stanses.^{viii} 13. desember 2010 annonserte Uralkali at Yara og BPC hadde inngått en avtale for leveranse av 5 millioner tonn kalium. Under avtalen skal BPC levere mer enn 1 million tonn kalium årlig fra 2011 til 2015. Avtalen ble omtalt som "en av de største i kalium-industriens historie"^{ix}

Støttekomiteen anbefaler størst mulig grad av åpenhet

Det er av stor interesse i sivilsamfunn og opposisjon i udemokratiske og korrupte land å kjenne til detaljene rundt deres egne statseide selskapers handel med utlandet. Åpenhet om norsk samhandel med undertrykkende regimer er også av stor interesse for norsk offentlighet. Samfunnsansvarlige selskaper som er engasjert i handel med slike land bør selv være interessert i å framstå med mest mulig åpenhet om sine handelsrelasjoner med disse landene. Støttekomiteen for Vest-Sahara anbefaler norske selskaper om å trekke tilbake begjæringer om at samhandlestall med produkter fra udemokratiske land undertrykkes i SSBs åpne statistikker.

Støttekomiteen for Vest-Sahara anbefaler Regjeringen å gjøre unntak fra regelen om undertrykking av tall for handel a) med udemokratiske land; b) med land hvor det begås alvorlige brudd på menneskerettighetene; eller c) der det er fare for at norsk frarådningspolitikk mot samhandel vil brytes. Det viktige hensynet til å forhindre offentliggjøring av selskapers konkurransesensitive data bør ikke gå foran åpenhet om næringsrelasjoner med slike stater eller territorier.

Utgitt: 7. juli 2017

Rapporten kan benyttes og reproduseres fritt. Støttekomiteen for Vest-Sahara er en norsk medlemsorganisasjon som jobber i solidaritet med det saharawiske folk. Bli medlem eller støtt oss på www.vest-sahara.no.

Rapporten er en oppdatert versjon av en tilsvarende rapport fra august 2014, og er utgitt med støtte fra Norad.

ⁱ Lov om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå (Statistikkloven)

http://www.lovdatab.no/cgi-wift/wiftldes?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19890616-054.html&emne=STATISTIKKLOV*&

ⁱⁱ <http://www.ssb.no/a/kortnavn/muh/tab15-14.shtml>

ⁱⁱⁱ Jfr f.eks. «Statistisk Årbok 2012, Tabell 312. Import- og eksportverdi etter varegruppe. 2011. Mill kr», SSB, <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-312.html>

«Utenrikshandelen januar 2013. Samhandel med utvalgte land.» <http://www.ssb.no/a/kortnavn/muh/tab15-14.shtml>

^{iv} Yara, brev til Statens Strålevern, «Søknad om godkjenning av utslipp», 28.12.2012. <http://www.nrpa.no/dav/8c034a8447.pdf>

^v 27.08.2008, Yara ignorerte norske etikk-krav, <http://www.framtiden.no/200808272338/aktuelt/bedrifters-samfunnsansvar/yara-ignorerte-norske-etikk-krav.html>

^{vi} Tilrådning om utelukkelse av selskaper fra SPU, Etikkrådet, 15.11.2010, <http://www.regjeringen.no/upload/FIN/etikk/2011/Tilradningfosfat.pdf>

^{vii} <http://www.belpc.by/en/about/shareholders/>

^{viii} Belarusians in Exile, , brev til Stortinget, 13.12.2012, <http://www.belorussians.org/letter-to-the-parliament-of-no/>

^{ix} Uralkali, 13.12.2010, "Belarusian Potash Company Signs Supply Agreement with Yara for 5 Million Tonnes of Potash" http://www.uralkali.com/press_center/company_news/item1770/